

predmet, ki sem ga odkril, je bel kremenec, ki ga najdete na vrhu majhne gore pri Gorjušah v plasteh izmenično z apnenčevimi sloji. Zaboju sem ga poslal vladi in radoveden sem, ali ga spoznajo za porabnega v armadi. V tem primeru postavim fabriko za kresni kamen na puškah, ki je bodo revni gorci prav veseli. Pri prvih poskusih so odkrili sedem plasti, pa mislim, da jih bomo odkrili še več, ako se izkaže za priporočljivo, da posekamo gozd in še naprej kopljemo.

Papir gre h koncu. Preden pa zaključim, Vas moram prositi, da zmolite očenaš za našega škofa, ki je pred kratkim umrl, potem ko je vsem našim duhovnikom in mnogim dekletom zmešal glave.

Iz vsega srca ostajam čisto Vaš

Sigd. Zois

Rusi Hacquetovi »rojaki«? Zdi se, da je Hacquet Zoisu zaupal o svojem poreklu več nego drugim, namreč domnevo, da je neki ruski velmož njegov oče. To bi utegnilo pojasniti tudi presenetljivo okoliščino, da je mogel Hacquet v Lvovu že od začetka »ruski predavati«...

Zoisova izjava o Turkih in njegove besede o pomenu, ki bi ga imela nova tvornica za »revne gorce«, so značilne za tega svojevrstnega kranjskega prosvetljenca, ki je umel gesla o razširjanju znanosti in umetnosti in gesla o skrbi za blagor ljudstva družiti s svojimi fevdalnimi interesi.

In kako previdno se zna izražati o politični situaciji: le med vrstami se bere, da so njegove simpatije na strani parlamentov, Belgijcev in Nizozemskih patriotov!

S fabriko za kresni kamen pa Zois kranjskih »revnih gorcev« ni nikoli osrečil. In tudi na potovanje proti Petrogradu se ni nikoli podal: podgrom je bil vse agresivnejši in že 1789 je Zois moral opustiti osebno nadzorovanje fužin, a 1793 je poslednjič obiskal Bohinj.

POZABLJENI IVAN CANKAR

(K bibliografiji njegovih spisov.)

FRANCE DOBROVOLJC

Za izdajo Cankarjevih zbranih spisov (= CZS) slovenska kritika ni v zadostni meri rešila vprašanja njihove bibliografije. Dr. J. Šlebinger je sicer že v obsmrtni brošuri »Spominu Ivana Cankarja« (Ljubljana 1919, 22—32) objavil prvi bibliografski načrt Cankarjevih del, toda zaradi prekratko odmerjenega časa ni mogel biti popoln, zlasti ne za spise iz prve dobe pisateljevega literarnega udejstvovanja, nekako od 1893 do 1899. Letos, ko poteka že dvajseto leto po smrti našega najboljšega prozaika, še vedno nismo prišli preko tega prvega poskusa, ki je ostal torzo. Umljivo je torej, da je imel v takih okoliščinah dr. Izidor Cankar, urednik CZS, izredno težko nalogo, ko je pri pripravljanju gradiva za drugi zvezek moral ugotoviti Cankarjevo avtorstvo dolgi vrsti črtic, novel, feljtonov in kritičnih spisov, ki so v gori omenjenem času izhajali po raznih slovenskih časopisih, včasih brez podpisa, največkrat pa s psevdonimom, kakor so pač to zahtevale trenutne osebne ali družabne prilike.¹

Po krajevnih in osebnih aluzijah, posebej pa še po stilu objavljenih spisov se je dr. Iz. Cankarju posrečilo razrešiti večino Cankarjevih literarnih psevdonimov (doslej že znanih je najmanj 25!), katere je v tem času (1893—1899)

stalno menjaval. Vendar pa je ostalo še dokaj gradiva in nekaj njegovih literarnih imen, ki do danes še niso v evidenci cankarologa niti širokega občinstva. Priobčujemo seznam nekaterih takih prispevkov, ki so bili doslej neznani, a bi zaslužili, da dobe svoje mesto v CZS, ker v mnogočem dopolnjujejo in razjasnjujejo literarno podobo Ivana Cankarja v prvi dobi njegovega književnega delovanja.

I. Objave v »Slovincu«. Sotrudništvo Ivana Cankarja pri tem listu sega v leto 1893. Tu sta l. 1895. izšli dve črtici, ki spadata med njegove začetniške stvaritve in sta izostali iz CZS: »V življenji«. Spisal T. (»Slovenec«, 16. febr. 1895.) in »Grajska lipa«, s podpisom C. (»Slovenec«, 18. marca 1895.). Psevdonim T., ki je okrajšava v tej dobi običajnega Cankarjevega psevdonima Trošán, je ugotovil že dr. Iz. Cankar pri listku »Kakor nekdej!« (»Slovenec«, 16. avg. 1898.) Pri prvi črtici je zanimiva kritika razlike med socialistično teorijo in prakso. — 3. junija 1898. je izšla črtica z naslovom »A malija«. Spisal Anton L. Snovno je črtica ponovitev feljtona »Blage duše!« (»Slovenec«, 25. in 27. jul. 1896.). Predstavlja nam značilen primer za vpogled v Cankarjevo umetniško delavnico, ker nam kaže, kako je obdelal isti motiv v presledku dveh let. Seveda je ta spis vsebinsko bolj strnjen in umetniško bolj zaokrožen kakor prvi. — 5. avg. 1898. je izšel feljton »Iz „literarnih krogov“«, s podpisom Grádar. Ta psevdonim je ugotvedal v »Slovincu« dr. Iz. Cankar, ki pa je pri zbiranju gradiva nato spis spregledal. Listek zbuja pozornost zaradi Cankarjevega posega v literarni boj za moderne struje in zaradi umetniške izpovedi komaj 22-letnega pisatelja: »... Pisatelj zapisuje, tehta in sodi; on stoji ob strani, on ne deluje z drugimi... — — — Pisatelj stoji ob strani!... To je njegova težka naloga, polna odgovornosti in velikih dolžnostij...« Cankar tu zavrača tudi Stritarjevo krilatico o pesnikovem poslanstvu. — 27., 28. in 31. julija 1899. je izšla daljša novela »Neznana pesem«. Spisal A. B. Objavljena je bila že po izidu »Erotike«, zato se je pisatelj iz previdnosti podpisal kar s prvima dvema črkama abecede. Spis je avtobiografskega značaja in pripoveduje zgodbo jetičnega komponista Makarija, v katerem je Cankar upodobil samega sebe. Deloma pojasnjuje njegovo pismo Anici Lušinovi z dne 20. julija 1898.² posebno pa še more služiti za komentar pesmi »Resignacija« (LZ 1899, 280), ki je izšla v ponatisu šele v drugi izdaji »Erotike« (1902.):

»Na mojo pot ne trosi rož dišečih,
Temná in strašna pred menoj leži...

—————
O Anica, vse moje lepe sanje
razpale so že davno v prst in prah;
vse, kar sem ti govoril, vse zlagano,
pod haljo z biseri in zlatom tkano
sem skrival svoje duše blede strah.«³

Skoraj točno z istimi besedami je Cankar popisal doživljaj v »Neznani pesmi«: »... Boljše bi bilo, da bi te ne poznal nikdar, Anica. Pri meni je nesreča. Vse, kar sem govoril kdaj o svoji krasni prihodnosti, — to vse je bila neresnica; varati sem hotel tebe in samega sebe. Pred mano je strašna pot, Anica. — — — Najboljše je, da pojdem sam to svojo temno pot navzdol...«⁴

Za opis sladkih glasov »neznane pesmi« uporablja Cankar podobne besede, kakršne je rabil v vinjeti »Marta in Magdalena«, ki je prvič izšla šele v »Vinjetah«, torej po objavi »Neznane pesmi« v »Slovincu«. V »Vinjetah«

beremo: ... »Od vseh strani prihajajo, s cvetjem v zlatih laséh, s snežnobele halje na telesu in harfe v prozornih rokäh.« Malo dalje beremo v isti črtici: »In v belih haljah plavajo krog tebe s harfami v prozornih rokäh in s cvetjem v zlatih laseh...«⁵ V »Neznani pesmi« pa čitamo: »Ali jih čuješ, Kristina? To so tisti nebeški glasovi, to je moja zmagoslavna pesem! Od tam gor prihajajo, v srebrnih haljah, z zlatimi harfami...«⁶ Razen o Ani Lušinovi in znanem sestanku z njo v Lattermanovem drevoredu v Ljubljani govori Cankar v noveli tudi o svojih mladostnih spominih na Vrhniko in na umrlo mater. — 28. in 29. avg. 1899. je izšla črtica »Njiva«. Spisal A. B. To je krasna psihološka skica o prepiru za zemljo, ki se ob smrti glavne osebe konča z odpuščanjem. V črtici je orisano podobno vzdušje, kakršno je Cankar ustvaril v nekaterih svojih spisih, ki popisujejo materino smrt, n. pr. v črtici »Jedna sama noč«⁷. — 2. sept. 1899. je izšla satira »Simplicij Prepeličar«. Spisal Zima. Po slogu in jeziku razodeva nesporno Cankarjevo avtorstvo. Prav tako je treba pripisati Cankarju tudi črtico »Bogata«. Spisal Karol Zima (»Slovenec«, 1. dec. 1897.) in črtico »Poročilo«. Spisal K. Zima. (»Slovenec«, 14. avg. 1900.).

II. Objave v »Slov. Narodu«. 18. septembra 1897. je SN objavil spis »13. septembra zvečer«. Spisal Ivan Mot. S fino ironijo glosira Cankar v tej satiri znani sestanek slovenskih literatov v ljubljanskem »Narodnem domu«. Da je »Mot« Cankarjev psevdonim, za to imamo dvoje dokazov: 1. V svojem spisu, objavljenem v zagrebški »Novi Nadi« pod naslovom »Fran Govekar«, citira psevdonimni pisatelj Z. Pečanov (neki srednješolec-realec iz Ljubljane) odstavek iz satire »13. septembra zvečer«, v katerem Cankar riše portret Frana Govekarja: »... Po pesku je stopal mlad človek, elegantno oblečen..., visoko čelo, ironična ustna, zlat nanosnik... koraki fino premišljeni, a lahki, elastični... Ah, to je jeden tistih! To je revolucionar!...«⁸ Pisec navaja vir svojega citata: Ivan Cankar (Mot). 2. Fran Govekar je kot urednik SN leta 1897. prejel od Cankarja črtico »Čisto navadna, znana stvar«, a jo je založil in priobčil šele v »Slovanu« 1905, 237—238, s šifro »Mot«.⁹ — 4., 5., 7., 10. in 12. januarja 1898. je izšla daljša novela Ivana Cankarja: »Na Drenovem«. Spisal Ivan Dob. Ta spis ni nič drugega kakor doslej pogrešana »novela o Resmanu«, novela, katere glavni junak je slovenski pisatelj in bivši postajni načelnik v Zalogu pri Ljubljani, »dobričina« Ivan Resman, s katerim je Cankarja seznanil Fran Govekar in katerega sta včasih skupaj obiskovala kar peš iz Ljubljane.¹⁰ Poleg Resmana nastopata v noveli tudi Ivan Cankar sam in Fran Govekar pod imenom Mak. V nedatiranem pismu iz l. 1897. piše Cankar Govekarju: »... „Novela o Resmanu“ je v uredništvu „Narodovem“. Dal sem jo svoje dni Malovrhu. Če hočeš, popravi jo; meni se to ne bi ljubilo...«¹¹ V svojem komentarju k Cankarjevimi pismom poroča Govekar: »Novele „o Resmanu“ nisem našel več med odloženimi rokopisi uredništva Slovenskega Naroda.«¹² Da smo pravilno ugotovili Cankarjevo avtorstvo te novele, za to ne govorijo le osebne, krajevne in časovne aluzije, temveč posebej še natis odlomka iz dotlej neobjavljene prve pesmi cikla »Iz lepih časov«, ki je izšla šele l. 1899. v prvi izdaji »Erotike«.

»Oj ljubica iz prejšnjih dnij,
Iz pol pozabljenih, krasnih dnij,
Tako krasnà, tako sladkà,
Nocoj je mimo okna šla.«

Za svojo pesniško zbirko je Cankar ta prvi zapis nekoliko popravil. Pri prvih dveh rimah je v besedi dnij izpustil črko j na koncu, pisal je pol

pozabljenih skupaj, nadomestil je krasnih dni z jasnimi dnevi. Obenem je v noveli izšla še druga kitica, katero danes zaman iščemo v obeh izdajah »Erotike«. Nadomestil jo je najbrž z vsebinsko podobno. Glasi se:

»Kot prej je bel obrazek njé,
Kot prej so nje oči krasné,
Kot nikdar poprejšnji čas,
Takó je vitek zdaj nje stas...«¹³

Fran Govekar datira Cankarjevo pismo, v katerem govori o »noveli o Resmanu«, v zadnje dni januarja 1897. (Prim. LZ 1934, 165.) Ker je Ivan Cankar dal novelo že »svoje dni« v objavo uredniku SN Malovrhu, lahko stavimo njen nastanek kakor tudi nastanek prve pesmi cikla »Iz lepih časov« najmanj v sredo leta 1896. — Cankarjev slog kaže tudi črtica »T a t«. Spisal Anton Jamec. Objavljena je bila 1., 2. in 5. sept. 1898. in popisuje bedno življenje slovenskega dijaka na Dunaju. — Pred svojim drugim odhodom na Dunaj jeseni l. 1898. je Cankar sodeloval s prevodi pri ljubljanskem slovenskem gledališču. Prevod »Klarice na vojaških vajah«, operete v 4 dejanjih, ki sta jo francoski spisala Raymond in Mars, uglasbil pa V. Roger, je ugotovil že dr. Iz. Cankar.¹⁴ Drug podoben prevod iz italijanščine pa je do danes ostal nezabeležen. To je »Stara pesem, dramatična romanca v enem dejanju in treh podobah. Spisal Guido Menasci, poslovenil Ivan Cankar. Uglasbil Viktor Parma.«¹⁵ Prvo poročilo o tem delu, ki je bilo uprizorjeno oktobra meseca 1898. v ljubljanskem gledališču, naslednje leto pa tudi v zagrebškem, je priobčil SN 11. okt. 1898. Odlomke iz Cankarjevega prevoda je neki Y. obilno uporabil v svojem članku 12. okt. 1898. v SN. Za primer navajamo začetne verze:

»Nekdaj je živel kralj —
Po letih starec;
že sivo glavo imel je
In slabo že dušo.
Težko mu, težko od jada,
Vzame si mlado ženo kakor rožo,
Mlado kakor nežen cvet...
Mlado, lepo kot cvet... Ubogi kralj!«¹⁶

III. Objave v mariborski »Straži«. L. 1909. je v Mariboru pričel izhajati nov slovenski politični dnevnik »Straža«, čigar uredništvo je očitno bilo v zadregi za leposlovno gradivo. Poseglo je nazaj za 10—12 let in začelo ponatiskovati podlistke, ki so od 1896—1899 izhajali v ljubljanskem »Slovincu«. Večina teh feljtonov je bila objavljena brez navedbe avtorja. Tako so brez Cankarjevega podpisa izšle v listu tudi tri njegove, že natisnjene novele: »Blage duše!« 17. in 20. marca 1909 (»Slovenec«, 25. in 27. julija 1896.); »Albert«, od 9. do 26. aprila 1909. (»Slovenec«, 25. septembra do 7. oktobra 1896.) in »Ura«, 12., 14. in 17. maja 1909. (»Slovenec«, 1.—2. avg. 1896.). Mimo tega je natisnjena še vrsta psevdonimnih in nepodpisanih listkov, ki jih ne najdeš v »Slovincu« in torej niso ponatisi. Med njimi je nekaj takih, ki bi jih po slogu in po jeziku prisodili Ivanu Cankarju. V prvi vrsti velja to za nepodpisane črtice »Vrnitev« (»Straža«, 21. julija 1909. in ponatis v istem listu 26. maja 1911.) in »V jesenski megli« (»Straža«, 13. in 15. septembra 1909. in ponatis v istem listu 24. in 27. februarja 1911.). Po naši sodbi sta ti dve črtici izmed tistih, ki jih je Ivan Cankar v 90-tih letih prinašal uredniku »Slovenca« Kalanu za objavo v listu, pa jih ta ni priobčil, o čemer Ivan Cankar sam poroča v nekem svojem pismu iz te dobe.

H koncu naj opozorimo, da se v slovenski javnosti tudi še ni načelo vprašanje Cankarjevega sodelovanja pri tržaški »Edinosti«, pri kateri so mu celo ponudili uredništvo, a ga je odklonil kljub dobrim pogojem. Zlasti pa še ni pojasnjeno, v koliko je bil soudeležen pri pisanju senzacionalnih »Portretnih karikaturnih«, ki so jeseni 1896 po Slovenskem dvignile toliko prahu in jeze in so jih po zatrdilu Frana Govekarja¹⁷ poleg njega samega pisali še trije pesniki in pisatelji Ljubljanskega Zvona. Zdi se skoraj izključeno, da bi ne bil član te trojice tudi Ivan Cankar, ki se je s tem udeležil zamenitega »literarnega boja«, tako ogorčeno bojevanega v »Edinosti«, SN, »Slovenskem Listu« in »Slovenki«.

¹ Prim. CZS II. 356. — ² Janko Glaser, Iz pisem Ivana Cankarja Anici Lušinovi. LZ 1926, 351. — ³ CZS I. 19. — ⁴ A. B., Neznana pesem. »Slovenec«, 28. julija 1899. — ⁵ CZS I. 149. — ⁶ »Slovenec«, 31. julija 1899. — ⁷ CZS I. 246—251. — ⁸ Z. Pečanov, Fran Govekar. (Odlomek iz »Literarnega boja na Slovenskem«.) »Nova Nada«, Zagreb 1897, I. 3.—4., 116. — ⁹ Fran Govekar, Pisma Ivana Cankarja meni. LZ 1934, 160. — ¹⁰ Isti, LZ 1934, 99. — ¹¹ Isti, LZ 1934, 165. — ¹² Isti, LZ 1934, 166. — ¹³ Ivan Dob, Na Drenovem, SN, 12. januarja 1898. — ¹⁴ CZS III. 337. — ¹⁵ SN, 14. oktobra 1898. — ¹⁶ SN, 12. oktobra 1898. — ¹⁷ Fran Govekar, Poslano. »Edinost«, 24. novembra 1896.

DOSTAVEK K BIBLIOGRAFIJI SPISOV IVANA PRIJATELJA

Zaradi spopolnitve bibliografskih podatkov, ki jih je objavil dr. R. Kolarič na zaglavju knjige »Duševni profili slovenskih preporoditeljev«, Ljubljana 1935, 163—170, naj navedem še sledeče izvirne literarne prispevke univ. prof. dr. Ivana Prijatelja, ki jih je njegov bibliograf svoječasnno prezrl:

- 1) Obrazi iz toplic. (Nekaj listov iz mojega dnevnika... Spisal Semen Semenovič.) Slovenec, 5.—13. novembra 1896.
- 2) Revolucija v Pasji Vasi. Kulturnozgodovinska študija. Spisal Jože Arko. Slovenec, 31. maja; 1.—26. junija 1897.
- 3) Davorina. Spisal S. Semenovič. Slovenec, 22. februarja 1898.
- 4) Primorka. Profil. Spisal S. Semenovič. Slovenec, 28.—31. oktobra; 3.—9. nov. 1898.
- 5) Na letovišču. Počitniška idila. Semen S. Ilustrirani nar. koledar za 1899, 115—119. (Celje).
- 6) Filozof. Počitniška idila. Spisal Iv. Prijatelj. Ilustr. nar. koledar za 1900, 115—127. (Celje).

RAZSTAVA TREH

K. DOBIDA

Galanda — Maleš — Mušič.

Konec marca so razstavili v Jakopičevem paviljonu trije mlajši umetniki, dva grafika in slikar, ki je pa pokazal samo gvaše, tako da je imela razstava lepo zaključen značaj. Zanimiva je bila zlasti zaradi slovaškega gosta, ki se je v Ljubljani to pot prvič predstavil.

Mikulaš Galanda iz Bratislave ni le kot Brömsejev in Thielejev učenec na praški akademiji Malešev sošolec, temveč je temu tudi precej soroden. Videti je, da je na oba močno vplivala ista šola in doba, v kateri sta se oblikovala, še najbolj pa isto duhovno okolje, v katerem sta doraščala. Galanda je zelo nadarjen grafik, kar je pokazala zbirka risb in grafičnih